

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Екатерина Атанасова Дамянова
на дисертационния труд на Емануела Иванова Иванова

на тема:

„Възкресението на Иисус Христос – начало на възкресението на мъртвите според
Първото послание на св. апостол Павел до коринтяни – 15 гл.”

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” по професионално
направление „Религия и теология” – шифър 2.4.
Научна специалност: Свещено Писание на Новия Завет

Настоящата рецензия е представена съобразно Заповед (РД № РД 38-290 от
17.05.2017 г.) на Ректора на СУ за избора ми като участник в научно жури.

В представения труд върху 15 гл. от Първото послание на св. апостол Павел до коринтяни, Емануела Иванова насочва изследователския си поглед към значима тема, която, освен верова истина за християните, се оказва важна и днес, когато човечеството живее в най-консуматорската епоха от своята история, изпълнена с катаклизми и всевъзможни учения.

Сложността на текста на посланието и поставените в него въпроси изправя изследователя пред разнообразие от тълкувателни предложения, което дисертанта приема като предизвикателство, разкривайки своята любов към библейския текст и неговото изследване.

Депозираният от Емануела Иванова труд е с обем 219 стр. печатан текст, структуриран по следния начин: съдържание, съкращения, предговор, изложение в три глави, заключение, декларация, извори, електронни ресурси, източници.

В *Увода* на предложеното съчинение (с. 7–24) наред с **актуалността** на темата за Възкресението „подчертана на фона на всички съвременни политически и социални катаклизми“ (с. 8), би трябвало да има по-ясно **очертаване на актуалността** на предложеното изследване върху проблема за възкресението на Иисус Христос като начало на възкресение на мъртвите.

Като **обект** на изследването е посочен „текстът от гл. 15 на Първото послание на св. апостол Павел до коринтяните“, а **предмет** – Христовото

възкресение, което е гаранция за възкресението на мъртвите, и то в тяло (с. 8). Кандидатът предлага **хипотезата** за възкресението в тяло (с. 9), а малко по-нататък предлага **тезата** за съществуването на възкресението, и то в тяло (с. 22).

Емануела Иванова проследява различните традиции в интерпретирането на текста от 15 глава на Първото послание на св. апостол Павел до коринтяните в **историографски преглед**, в който обаче прави впечатление липсата на баланс между обследваните традиции. В обем от една страница са изброени светоотечески тълкуватели, без анализ на проблемите в техните съчинения и точно позоваване на последните в критичния апарат. Десет страници са отделени на личните мнения на католически и протестантски учени, след което отново в една страница са изброени няколко съвременни православни изследователи, с позоваване само на един български автор, който дори не работи в областта на библеистиката. Причината за това би могла да се обясни с думите на докторанта, че: „Като цяло православните изследвания са удивително единни и последните по време коментари не са много по-различни от първите“ (с. 22). Това е довод, който не приемам.

Основната **цел** на дисертацията, която Емануела Иванова поставя, е свързана с „изследването на новозаветните свидетелства относно твърдението, зародило се в древност в Коринт, и често изплуващо на повърхността на историята на Църквата до ден днешен, а именно, отрицанието на възкресението“ (с. 22).

В постигането на тази цел дисертантът си поставя за **задачи**: 1) Да проследи предхристиянската идея за възкресението в библейски и извънбиблейски свидетелства; 2) Да изследва исагогическите сведения за Първото послание на св. апостол Павел до коринтяните; 3) Да извърши екзегетически анализ на 15 глава от посланието.

Задачите определят изложението на дисертацията, която е добре структурирана в три логически свързани глави, които Емануела Иванова развива балансирано.

В **методологично** отношение и подход на изследването дисертантът използва комплекс от методи – текстова критика, литературна критика, езиков анализ, критика на формите и жанровете, синхронен и диахронен прочит на текста, богословски анализ.

В **Първа** глава на дисертацията (с. 25–71), Емануела Иванова извършва преглед на някои вярвания в древен Египет, Месопотамия и Ханаан относно живота след смъртта и митовете от тези региони за умиращи и възкръсващи божества. Привеждането на древноориенталски извори и практики обогатява изясняването на темата и показва изследователски подход и умения от страна на дисертанта.

В същата глава се обръща внимание на библейски текстове (Ос. 6:1-3; Ис. 25:6-8, 26:16-19; Йез. 37:1-11; Втора книга на Макавеите) и апокрифни апокалиптични текстове от времето на монархията до следпленната епоха (с. 39-68), които имат есхатологичен смисъл и в които Емануела Иванова проследява т.нар. двойна перспектива и връзката им с Първото послание на св. апостол Павел до коринтяни.

Наблюдават се някои излишни отклонения за сметка на анализа на разглежданите текстове (с. 47, с. 51 и т.н.).

Би било по-уместно сведенията от бележката под линия № 141, където се споменава за извършеното от св. пророк Илия възвръщане към живот сина на вдовицата от Сарепта и възкресяването на сина на сунамитката от пророк Елисей (3 Цар. 17:17-24; 4 Цар. 4:31-37 и 13:21) да се премести в основния текст.

По-пълна картина за библейските представи за Възкресението би се получила, ако се обърне внимание на псалми като Пс. 48:14–15, както и на псалом 8 и 109, които св. апостол Павел цитира, като разкрива христологичния им смисъл.

За съжаление светоотеческите тълкувания по разглежданите теми са твърде малко застъпени, а български библеисти, които са работили върху цитираните текстове не са намерили своето място в анализа им.

Емануела Иванова правилно заключава, че ориентировката в старозаветните текстове към историята на спасението от Яхве няма свой паралел в древните езически религии, но изразявам несъгласие, че „израилтяните заимстват от ханаанците обожествяването на силите на природата, а със смъртта и възкресението на божествата обясняват появата и изчезването на растителността“ (с. 45).

В подготовка към екзегетическия анализ на текста на 15 глава от Първото послание на св. апостол Павел до коринтяни, във **втора** глава (с. 72–114) дисертантът се спира върху основни исагогически въпроси, свързани с библейския текст.

Представени са различни сведения, свързани с културно-историческия контекст на посланието, и данни относно наименованието на книгата, нейното авторство, текст, проследяване на ръкописната традиция на посланието, адресати, каноничност, форма, езикови особености, стил, жанр, структура и типология, в хода на които Емануела Иванова демонстрира добри езиковедски наблюдения (с. 94).

Въз основа на вътрешни податки в библейския текст, изследователят търси възможност за реконструиране на социалната среда (*Sitz im Leben*), в която се появява текста. Картинно и детайлно са описани голямото разнообразие на

икономически и културен живот на Коринт, както и религиозността на космополитното му население (с. 80–91).

Обследването на застъпените въпроси Иванова извършва прецизно и критично при привеждането на различни частни изследователски мнения.

Въпреки удачните наблюдения, дисертантът пропуска да обърне внимание на въпроса за време на написване и място на написване на посланието.

В **трета** глава „Евангелие на Възкресението“ (с. 115–178) се поставя и централният въпрос на дисертационното съчинение. Тази част съдържа и основните приноси моменти на депозирания труд.

Дисертантът пристъпва към последователен анализ на стиховете в 15 глава на посланието, като извежда множество богословски теми, които то съдържа – Второто пришествие, изкуплението, евхаристията, единството на Църквата, типологията Адам – Христос. Особено място заема темата за възкресението на която е посветена и разглежданата глава.

Апостолът се обръща към тези, които се съмняват в истината за възкресението на мъртвите или напълно я отричат, както и към елините и философите, които, макар и да вярват в безсмъртието на душата, не приемат догмата за възкресението в тяло.

Св. апостол Павел доказва истината (за възкресението в тяло) чрез допускане на обратната хипотеза. Това е похват, който използва и Емануела Иванова.

Ясно се очертава идеята, че с възкресението Си от мъртвите Господ Иисус Христос става първенец/първи за възкресението на човешката природа.

Изложението засяга и начина на възкресението. Положителен е подходът на дисертанта за проследяване на темата в контекста на останалите новозаветни книги.

Похвална е старателната работа на Емануела Иванова за авторов превод на библейския текст, но липсата на задълбочен анализ не обосновава напълно неговото извършване.

В **заклучението** (с. 179–187) следва да се резюмират постигнатите резултати и да се избегне преразказа на извършена в предходните глави работа, както и повторение на пасажии от изложението. Това би спомогнало за правилното очертаване и на приносите на представения труд.

Предложената дисертация има положителни моменти и е резултат на старателен подход към поставените цели. Детайлно и добросъвестно, показвайки добри лингвистични умения, дисертантът се спира на вариантите в различните

реконструкции на текста, анализира отделни понятия и идейни равнища на посланието, което съставлява основния принос в изследването на Емануела Иванова. Трудът свежда до читателите съвременни постановки и постижения в областта на библейските изследвания. В предложените многобройни изяснения, мнения и хипотези на различни учени, личният избор на дисертанта би могъл да се застъпи в по-голяма степен.

Отчитайки достоинства на предложения труд и несъмнените усилия на дисертанта по неговото съставяне, бих искала да направя някои критични забележки към текста като цяло:

Би било уместно да се спомене по коя традиция се дават съкращенията на библейските книги в текста.

По отношение на **Съдържанието**: подзаглавията на отделните глави в изложението трябва да отговарят на текста на същите в съдържанието (срв. с. 29, 43, 46, 50, 115). Номерирането им в текста също следва да се съобрази (срв. с. 25, 29, 33, 39, 43, 46, нат.)

Уводните думи на отделните глави от съчинението (с. 25, 72 и 115) следва да се поставят при целите и задачите на изследването.

В заключенията към отделните части също не би трябвало да се извършва преразказ на извършеното в съответната глава, а да се обобщят постигнатите резултати (срв. с. 68, 112–14).

В изложението се наблюдават липса на плавни връзки в прехода към нова тема, както и необходими пояснения, хронологични податки или позовавания на библейския текст, липсват години при някои от изданията, както и текст в посочка № 378.

Езикът и стилът на изследването са ясни. На места се срещат някои чуждици, неудачни думи и изрази, като напр. „най-грандиозният проект на Създателя“ (с. 8); „предчувствия“ (с. 25); „търкания“ (с. 47); „гарантира възкресението“ (с. 9, 129); „индивид“ (с. 50, с. 52 сл.), „процес на кристализация“ (с. 61, 69); „вакуума на смъртта“ (с. 61); „абсорбиране“ на мотиви“ (с. 70); „инвентар“ (с. 73); „детински приказки“ (с. 101); „по-висока октава“ (с. 111) и др., които звучат стилово неуместно.

Забелязват се някои неточни в богословско отношение изрази, като напр. „земния живот на Месия“ (43).

В техническо отношение текстът е четивен и в него могат да се забележат сравнително малко печатни и правописни грешки и недоглеждания, като: непоследователно изписване на вековете с арабски и римски цифри; Тавър, вместо Тавор (с. 72); неправилно транскрибиране (с. 42); неправилно членуване „Месията“ (с. 40).

Използваната литература, която, с малки изключения коректно е цитирана в съчинението, обхващаща голям масив от западна литература. Същата е достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Би било по-удачно отделните групи да бъдат поставени в раздел Ползвана литература.

Декларацията не би трябвало да бъде в основния текст на дисертацията.

Авторефератът (34 с.) предава в резюме съдържанието на дисертационния труд.

Повечето от **Приносите** са формулирани твърде общо и неубедително.

Оценявам като реален принос: 1) Оригинално формулираната тема на изследването, която досега не е разработвана в по-големи по обем изследвания в родната библеистика; 2) Опитът за съпоставителният анализ на 1 Кор. 15:20-28 и 1 Сол. 4:13–18; 3) Събирането и обработването на внушителна по обем литература (над 400 заглавия) по изследвания въпрос, която изгражда своеобразна библиография по темата.

Докторантът посочва две свои публикации по темата на дисертационното съчинение, една от които е под печат.

Материалите, представени за процедурата, отговарят на изискванията на ЗРАС и правилника към него. Авторефератът отразява коректно най-важните моменти от научното изследване и неговите резултати. Част приносите са формулирани точно и отговарят на съдържанието на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с дисертанта.

Въпреки направените забележки по съдържанието на представения текст, намирам, че работата притежава дисертабилност има своите приноси в изследването на 15 глава на св. апостол Павел до Коринтяни на българска почва, поради което предлагам на членовете на уважаемото научно жури по защитата на дисертацията на Емануела Иванова да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертанта образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност: Свещено Писание на Новия Завет в професионално направление 2.4. Религия и теология.

София, 10 август 2017 г.

Изготвил:

(доц. д-р Екатерина Дамянова)